

A.

Bevezető: Rövid történeti áttekintés az 1300-as évektől kezdve, valamint *a falu* földrajzi elhelyezkedése.

1./Gazdaságtörténeti, társadalomrétegződési kérdések

a./Termelési ágazatok; földművelés, állattartás, növényterm. századfordulótól

b./A termelési erőviszonyok alakulása, a munkaerő megoszlása a rétegződés szempontjából-, fuvarozás, napszámosok, favágók, cselédek stb.

/különös tekintettel a vamosmikolai Huszár-birtok relációjában/.

/részletesebben taglalom az állandó és idegen-munkában résztvevők arányát; továbbá: a főbb termelési ágakkal kapcsolatos évszakokra eső munkákról, az első traktoros, gőzgépek-cséplők alkalmazásáról stb. szólni

C. A "nagy család" munkamegosztása; szerepének jelentősége, a fejl. viszonyai

d./Valószínűleg érinteni fogom a falu társadalmi-gazdasági életében szerepet játszó négy zsidó család egykori szerepét/1880-as évektől 1944-ig/; bizonyára sort kerítek majd a régebbi és újabb háttérnevekre, és mindenképpen a családnevek-ragadvány/csufl/-re.

2./Népi táplálkozás

a./régie és újabb ételek: biracs, málé, stb. készítése

b./disznótör, aratási, ünnepi étkezés stb.

/c./ lehetséges, hogy a szokásoknál tárgyalom majd: lakodalmi, keresztelői, bucsui ételeket stb.

A fenti pontok legtöbbjéhez néhány archiv fotót mellékelek.

3./Népviselet alakulása századfordulótól/sok régi fotó illusztrációval/

a./gyermekvisélet/pl. 4-5 éves korunkig szoknyában jártunk, fiuk/

b./lányok és fiuk ruházata

c./vőlegény, menyasszonyviséletek, koszoru, főkötő stb./~~kereszti~~

d./felnőtt viséletek korosztályi alakulása

e./a "füles" hajvisélet leírása és képi ábrázolása.... stb.

f./szóttések-varrások: "mérkölés", szőlőtés, szátvaszövéses/szines fotók

4./Gazdasági, háztáji eszközök használata, készítése/a bognár és paraszti munka összevetése/.

b./Guzsaly, kecsgefa, héhő stb./valószínű itt térek ki a kendertermesztés, áztatás, feldolgozás munkálataira, valamint a gyapju, tej felhasználásra, az írósvaj, s talán a zsinica juhászi készítésére, bár feltehetően az utóbbit a Gembulya családnál fogom tárgyalni

Valószínűleg ki fogok majd térni -a terjedelemtől függően- a megfelelő pontoknál az alábbi kérdésekre:pl.Együd attyám állatgyógyítási tevékenységére,Szabó bácsi halottkémre,husvizsgálókra;a trázsa-éjjeliőrök szerepére s egyéb kisebb-nagyobb társadalmi vonatkozású tevékenységre.

B.

Sokás-anyag,folklorisztika lenne a II.k. vagy nagyfejezet témaköre.

1./Társadalmi és családi szokások/jeles napok,egyéb alkalmak/

- a./Katlankozás"é ujévi köszöntő
- b./a híres TEBE-favitel/több képpel illusztr./
- c./Aratásvégzés
- d./Szüret
- e./Kálvinista bucsu
- f./Luca-napi szokások
- g./Szentekvesszeje-i járás/pásztor szokások/

2./Lakodalmi szokások

- a./a szokás teljes leírása a megismerkedéstől,kérésig,eljegyzéstől a az esküvőn át a nászig stb.
- b./a viseleti és tárgyi eszközök,bokrítakészítés stb.leírása
- c./lakodalmi énekek-szövegek közlése/számtalan szöveg és dalközlés/
- d./a lakodalom dramatikus szokásainak leírása
- f./vőfényversek/kéziratos szövegek eredeti fotói, stb./,násznapköszöntő
- g./hiedelmi és egyéb anyagok közlése

/az is elképzelhető,hogy e pontoknál csak a legjellemzőbbeket közlöm,s az anyag nagy mennyisége miatt egy esetleges függelékben adom a verseket-énekeket,köszöntőket stb./

3./Születés,keresztelő,komaság/és valószínűleg egyéb szokásoknál adom a komaválasztás szokását/.

4./Táncalkalmak,táncok,gyermekjátékok stb.

- a./a magyar eredetű táncok:"kecskerágó",friss és lassu,ugrós, stb.
- b./idegen eredetű/német/ táncok:"tánc",polka stb.
- c./gyermekjátékok számtalan szöveg és dallamközléssel

5./Lányok és fiúk nem táncos játéka

- b./népi sportjátékok:méta,csülök,blincke,fogós,nemzetesdi stb.stb.

6./A temető és temetkezés néprajzi vonatkozásai

- a./régie és új elemek a temetési szokásokban.
- b./menyasszony-vőlegény temetés,zenés temetés,tör,virasztás/képekkel/
- c./archaikus fejfák képei,leírásai.
- d./sirversek,feliratok.
- e./hiedelmek

- 7./Népköltészet Perőcsényben/ez lenne a leggazdagabb fejezet-ez külön megtöltene egy kis kötetet-számtalan szöveg és dallam közlésével/
1./Régi/klasszikus rétegű szövegi és dallami külön szempontok szerint.
a./klasszikus balladák, pl.: a Pávás-lány, A halálra ítélt huga/Fehér L./s
b./pásztor-nóták, balladás dalok/juhász/
2./Uj stilusu népköltés
a./uj stilusu balladák, pl.: a Megesett lány, Gyilkosság-balladák/Virág Eszter, Szabó Vilma stb./
b./szerelmidalok, mulató nóták, táncnóták stb./sok száz változat/
c./katonadalok
d./lakodalmi dalok
e./arató dalok, summás-kepés dalok stb.
f./börtön-balladák, egyéb műfajok,
/a fenti anyag bősége miatt válogatásra szorul, bár jó lenne minden anyagot közölni a teljesség kedvéért/
3./Mesék, történekek
4./Hiedelmek, babonák/lehet, hogy itt teszek említést, vagy külön fejezetben-a gyógyító asszonyokról, a füvekről, állat-és ember-gyógyításról, az időjárás, termeléssel stb. kapcsolatos eljárásokról, stb./
5./Igaz-történetek: valóban megtörtént események, amerikai kivándorlás személyi és társadalmi vonatkozásai stb. *Konvokáció is*

A folklór többi műfaji kapcsolatairól most nem írok. Ez a strukturális felépítés sem pontos, ill. átrendezésre szorul a szerint, hogy mit és mennyi anyagot tudnál támogatni a kiadás szempontjából. Néhány kérdést még ki is hagytam, de szívesen veszem, ha megírod, hogy mit, milyen szinten építsek még be a kötetbe.

Az anyag nagy része nemcsak szalagon, képen, filmen és írásban van meg, de mint parasztgyerek a legtöbbre magam is jól emlékszem. A hiányokat a már eddig is jól haladó állandó gyűjtéssel pótolom.

A legkorábbi elkészítés-nyomdakészre-1980-81-re tehető.
Soraid várva üdvözöllek.

/részlet szülőfalumnak/Perőcsény/ teljes monográfiájáról készülő kötetből/

.....A néhány évtizede még szinreformátus falu szellemi struktúrája azonban nem volt teljesen ment a környék katolikus/Kemence/, sváb evangélikus,katolikus/Nagybörzsöny/, valamint az Ipolyon túli szlovákok kultúrális hatásától sem.Bár ezek a hatások néhány szokás-anyagban,folklorisztikai szövegekben,s a népélet néhány momentumában meglelhetők,Perőcsény egységes -és egyben sajátos-művelődéskaarakterét lényegében nem változtatták meg./Hasonlatos ez a kultúrális képlet ahhoz,amit nyelvészeti szempontól is elmondhatunk a főről.Ui.Perőcsény sajátos i-ző nyelvjárása elüt mindenben Kemence,Tésa,Börzsöny dialektusától,azonban a palóc periféria hatása annyiban mégis érvényesül,hogy pl.az un.palóc ly-t teljes értékhangsullyal ejtik:millyen,hollyan,furullya stb.-nem pedig mijen-mijjen,ojan-ojjan,furuja-furujja,s különösen nem millen,ollan,furula stb./.....

Mint azt a falu gazdasági-társadalmi kérdéseivel foglalkozó fejezetünkben már kifejtettük,Perőcsény társadalmá rétegértékelésével kapcsolatban azt mondhatjuk,hogy az 50-80 évvel ezelőtti műveltségi szint többé-kevésbé egy nivón állt.Kivétel,egyedi esetek természetesen itt is előfordultak,különösen a századforduló előtt,amikor is -ismert okok miatt- egyesek egy-két elemi osztályt végeztek/mint azt később láthatjuk is/.-Ez a viszonylagos nivelláció az alábbiakkal magyarázható:1.a protestáns iskola-szellemiség közigényü intenzitása;2.a népélet hagyományrendjének hozzávezőlegesen is egységes volta;3.a külső,idegen hatások asszimilációja;4.a gazdasági élet,termelési mód egységes tendenciája; 5.a társadalmi rétegellentétek viszonylagos enyhése.....

/Az egyes pontokkal kapcsolatos problémákat más-más főfejezetünkben analitikusabban tárgyaljuk/.

A vallásfelekezeti iskolák oktató-nevelő hatását nem lehet mellőznünk közműveltségi szempontból. Ez alól a perőcsényi iskolai oktatás sem kivétel. A hatelemis és az un. ismétlőiskolás oktatás nemcsak valláserkölcsi szempontból értékelendő, hanem általános kulturális viszonylatban is. Más helyütt bővebben szólnunk, de itt is megemlítjük azt, hogy az un. községi, felekezeti iskolák tanrendjében nem csupán religiózus irányultság dominált, hiszen a hitoktatás mellett komoly reálismereti nevelés-oktatás is folyt. Most azonban mégis a valláserkölcsi szempontokat kívánjuk hangsúlyozni. Tesszük ezt éppen azért, mert az a véleményünk, hogy a református iskolai nevelési szellem értékelése eddigelé meglehetősen mellőzött volt, másrészt tagadhatatlan az a tény, hogy a vallásfelekezeti iskolánk szellemi-kulturális eredményei szerves részét képezték évszázadok óta a faluközösség általános kultúrájának; úgy épült bele ez az ismeretanyag a közösség műveltségébe, hogy azzal együtt vált egységes egészzé, tehát a hagyományanyagba épült iskolai ismeret együttesen alkottak egy totális műveltségstruktúrát. E két tényező koegzisztenciájából eredő népműveltség egyébként a múlt társadalmak/rendszerek/mindegyikére jellemző volt.

Kötetünk természetesen nem valláskritikai, ideológiai-filozófiai jellegű célkitűzéseket akar megoldani, csupán olyan aspektusból igyekszünk rámutatni falum iskolájának szerepére, mely művelődéstörténeti problémákat érint, s amely nélkül nem lehet teljes képet nyerni a népélet egészéről. Mint parasztgyerek sokáig részese voltam falum közösségének, ami bár önmagában még nem elégséges ahhoz, hogy az előttem élt, s részben még élő nemzedék létproblémáit teljességgel megírhassem, de szubjektív kötődésem és múltkutatásaim együttesen teszik lehetővé, hogy néhány közérdekű megfigyelésemet közzétegyem. Ezek közé tartozik többek között az is, hogy a régebbi nemzedék valláserkölcsi neveltetése, moralitása milyen volt, továbbá: miként, milyen formában nyilvánul meg a magán és kö-

zösségi életben, a néphagyományban, szokásokban az a műveltségismeret, amiről fentebb szóltam.....

Vizsgálódásaink elsősorban folklorisztikai jellegűek, s ebből a szempontból végeztünk kutatásokat főleg az idősebbek körében, valamint az egykori kézírásos hagyatékokban is.

Az természetes, hogy az iskolai oktatás szerves részét képviselő hittantánítás bibliai hittézisek ismeretein alapult. A nélkül, hogy erős megkülönböztetést tennénk az Ó-és Ujszövetségi szellemi nevelési tendenciák között, azt tapasztaltuk, hogy az egykori lekipásztorok és iskolamesterek jobbra az Ószövetség példáival éltek és hatottak nevelési szándékukban; mintha ez adott volna számukra alkalmat, közvetlenebb emberi kapcsolatteremtést a valós vagy vélt történet iránt fogékony néplélekkel!?!-Ez a szellemiség egyébként nem csupán abban nyilvánult meg, hogy a ma élő öregek gyakran példázgálnak ószövetségi történetekkel, mózesi törvényekkel stb., de számtalan népköltési műfajban is találkozunk az Ószövetségből vett motívumokkal. Pl. az un. "druzsba históriák"/vőfényköszöntők/, lakodalmi násznagy-köszöntők/strófás és próza formák/ természetesen vannak ószövetségi nevekkkel, példázatokkal; természetesen a Krisztusi példák sem hiányoznak, de gyakorta találkozunk Mózes, Áron, szent Dávid nevével, a frigyláda stb. említésével./Népköltési szövegeinket lásd a Függelék c. fejezetünkben/.-Nek tűnjék különösnek az a meglátásunk-amit egyébként magunk is tapasztaltunk-, hogy az ószövetségi zsidóság történeti és hiedelmi témáival igen szoros szellemi és érzelmi rokonságba került a református szellemiséggel. Bizonyára ez a vallás-erkölcsi alapon nyugvó egyezés az oka, hogy Perőcsényben egyetlen idősebbtől sem hallani az antiszemitizmusról/bővebb magyarázatot lásd a község gazdasági, termelési viszonyainkat tárgyaló fejezetnél/.

.....Egyéb folklorisztikai anyagokat magam is jól ismerek, másokat gyűjtéseim során sikerült magnóra rögzítenem öreg adatközlőimtől.

Téménkhoz illően itt idézün föl néhány religiózus köszöntő formát/amelyek közül többet még magam is csináltam/ a többit a Függelékben adom közre/.

Ujévi köszöntő/Katlankozásnak monjuk/*/kántálás/

UJesztendő,

Vigságszerző,

Most kezd ujulni,

Ujulással,vig örömmel

Most kezd hirdetni.

Én kicsinka vótam,

Kemencébe bujtam,

Ugy ittam a füstöt,

Mint a tokaji bort.

Nek köll nékem málé,

Legyen a gazdájé,

Pogácsa kő nékem,

Kettő,akár tizenkettő.

Ó,mily boldog iccakés óra,

Melyben született a kis Jézuska,

Betlehemnek városába,

Rongyos istállóba.

Nincs néki dunyhája,

Szamár,ökör melegítő kályhája.

Egy piros almát talátam,

Azt is kis Jézusnak attam.

Fújjad,fújjad furulyádat.

Ami attál be?-

Jó szerencsét,boldogségot

Ez ujesztendőbe!

Aggyák ki!/ti.a pogácsát/amit vászontarisznyába raktunk/

Sokáig nem járhattam,mert mint jobb módú gyereketbeadtak a balassagyarmat gimnáziumba,s mint ilyen az egész környéken egyetlen"úrügye-

reknek" számitottam./egyéb köszöntőket,játékokat a Népköltészet fejezetében közlök./

A népszokási anyagban olyan emlékekre is sikerült fényt deríteni, amiket a múlt században- feltéhetően-iskolai "tandalként" kántori, vagy félépi szerzők állítottak össze,s karácsonyi köszöntőként mondták.Legrégibb változata "Darányi születől" származik/Darányi Sándorné, született 1865 körül,A köszöntőt megye mondotta szalagra:

Krisztus születése
Szegény pásztoroknak
Hirdettetett,
Nem pedig nagy tudósoknak.
Mér nem Heródesnek,
Vagy Agusztus császárnak,
Talán a szent angyalok
Nem jó helyen jártak?
Megveté az Isten
A világ nagyajit,
Választotta ő magának
Annak szegénnyejit.
Megszületett a nagy király,
Izráelnek királya,
Föld színéről messze szállt
A sötét éjnek homálya.
Az igasság napja feljött,
A jók örvendezének,
Dicsóosság a magosságba
Az ég,föld Istenének.
Megszületett a nagy király,
Hirtelen megjelentek
A menyország sregeji
Mezején Betlehemnek.

És ott a pásztorok közt
Zengett az örömének,
Dicsóosság a magosságba
Az ég,föld Istenének.

-E szokás és ritus-szöveg tehát a múlt század második felében már élt,talán iskolai anyagként.Furcsa talán az,hogy ez az egyetlen változat maradt hagyatékként,s éppen egy félanafabéta öregasszonytól,aki olvasni nem tudott,csak némi betűvetést tanult meg. Amennyiben ezt az idős Darányiné korbeli társaitól tanulta,minden bizonytal azok egykori iskolai anyagként ismerték.Meglehet,hogy ő édsanyjától hallotta,ami arra enged következtetni,hogy akár iskolában tanulta meg,akár a népi gyakorlat révén,mindenképpen a 19.sz.közepén,vagy előtte már ismert volt a köszöntő.-

Darányi Józsefné/1906, Perőcsény/férjének édesanyjától hallotta az un. "bibliai ABC-t" fiatalasszony korában. A szövegeket nem tudta már végig elmondani, csupán nyolc versre emlékezett. Darányiné anyósa fél-analfabéta volt, aki 1855-ben született szülőfalumban/Darányi Sándorné, Szabó Teréz/. Ugyancsak hallotta az ABC-t a már kb. 30 éve meghalt öregasszonytól, Molnár Istvánné, Leczki Sárától. -Darányiné nem pontosan abs-sorrendben emlékezett már a régi szövegekre:

Áron vétettünk meg,
Még pedig nagy áron,
Jézus drága vérén,
Nem a sárga sáron.

Nem árthat a sátán
Minekünk immárön,
Egész erejével
Dühösködjék bárhol.

Boldog kinek dolgát
Isten igazgattya,
Mer boldogulását
Mindenbe várhattya.

Mert kinek az Isten
A "vagyok" az attya,
Azt semmi kár, veszély
El nem borithattya.

Cimere a hitnek
A jó cselekedet,
Mutasd meg hát ebből,
Igazán hitedet.

Mig hát Isten éltet,
E földön tégedet,
A jótéteményben
Töltsed életedet.

Vizözön má vót,
De tűzözön léssen,
Amelly elpusztittya
A földet egészen.

Mindenekről az Ur
Szoros számot vészen
Ember ne éljed hát
Élted olly merésszen.

-

A székelység körében meglelt ABC-hez viszonyítva/Kálvonyistás Keresztén Ábcze/ csupán néhány szócsere tapasztalható, valamint a 4. strófa 1-2 sora helyett a székelv változatban a:Kinek a Jehova/Istene és atyja. található 3-4. sorként. Mig a perőcsényi töredék általában hat szótagos, a székelv variáns 11-12 szótagos számu/legáláb is a hibás, eredeti kézírással irtak szerémt/.

Krisztus születése szegény pásztoroknak
Hirdettetett nem pedig a nagy tudósoknak,
Mér nem Heródesnek vagy Agusztus császárnak,
Talán a szent angyalok nem jó helyen jártak?

Megveté az Isten a világ nagyjait,
Választotta ő magának annak szegényeit,
Megszületett a nagy király, Izráelnek királya,
A föld színéről messze szállt a sötét éjnek homálya.

Az igazság napja feljött, a jók örvendezének,
Dicsősség a magassába az ég, föld Istenének,
Megszületett a nagy király, hirtelen mejeäentek,
A menyország seregei mezején Betlehemnek.

És ott a pásztorok között zengett az örömének,
Dicsősség a magasságra az ég, föld Istenének.

A bibliai ABC

Áron vétettünk meg,
Még pedig nagy áron,
Jézus drága vérén,
Nem a sárga sáron.

Nem árthat a sátán
Minekünk immáron,
Egész erejével
Dühösködjék bárhol.

Cimere a hitnek
A jó cselekedet,
Mutasd meg hát ebből
Igazán hitedet.

Mighát Isten éltet
E földön tégedet,
A jótéteményben Töltsed életedet.

Boldog kinek dolgát
Isten igazgattya,
Mert boldogulását
Mindenbe várhattya.

Mert kinek az Isten
A vagyok az attya,
Azt semmi kár, veszély
El nem borithattya.

Vizözön már vót,
De tüzözön lészen,
Amely elpusztittya
A földet egészen.

Mindenekről az Ur
Szoros számot vészen,
Ember ne éljed hát/Élted oly merészen